

Ярослав ЛІХОВІЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права Ужгородського
національного університету

**ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ
ВИХОВНИХ КОЛОНІЙ, ПОВ'ЯЗАНОЇ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ
БЕЗПЕКИ ЗАСУДЖЕНИХ**

В статті мова ведеться про специфіку діяльності персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України в умовах функціонування виховних колоній, а також про особливості забезпечення цими особами права засуджених на особисту безпеку з урахуванням існуючих проблем та теоретичних розробок у цьому напрямі.

***Ключові слова:** особливості діяльності; персонал виховних колоній; позбавлення волі; засуджений; право на особисту безпеку; правовий статус; кількісно-якісна характеристика.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як свідчить практика виконання покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях України, діяльність персоналу Державної кримінально-виконавчої служби (далі – ДКВС) України має свою змістовну специфіку, що, у свою чергу, знаходить своє відображення при організації та реалізації заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки засуджених. При цьому слід зазначити, що саме остання обставина виступає із детермінант вчинення злочинів, правопорушень та інших надзвичайних пригод у зазначених кримінально-виконавчих установах (КВУ) [1, с. 61–94].

Серед інших причин і умов, що негативно впливають на стан забезпечення права засуджених, які відбувають покарання у виховних колоніях, на особисту безпеку, науковці називають неналежний рівень професійної готовності персоналу цих КВУ, відсутність або неефективність контролю за станом цієї діяльності з боку визначених у законі суб'єктів, незадовільна організація запобіжної діяльності з означеної проблематики тощо [2, с. 88–99]. Виходячи з цього та з метою розробки науково обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення правових засад діяльності персоналу виховних

колоній у зазначеному напрямі, й була обрана тема цієї наукової статті, а також визначені основні її структурні елементи, що витікають із змісту будь-якого дослідження (об'єкт, предмет, мета, задачі, тощо).

Стан дослідження. Вивчення наукової літератури показало, що досить активно розробка проблеми кримінально-виконавчої діяльності персоналу органів та установ виконання покарань займаються такі учені, як: К. А. Автухов, О. М. Бандурка, В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, О. Г. Колб, І. М. Копотун, В. Я. Конопельський, В.О. Меркулова, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, І.С. Яковець та ін.

Поряд з цим, у контексті змісту тих питань і завдань, які склали предмет дотримання цій роботі, наукові пошуки здійснюються безсистемно та не цілеспрямовано, що й виступило додатковим аргументом щодо вибору її тематики та постановці пріоритетної мети.

Виклад основних положень. Як показали результати даного дослідження, особливості процесу виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях, а, отже, й забезпечення особистої безпеки засуджених, обумовлені наступними обставинами:

1) їх правовим статусом, що визначений та гарантується нормами Конституції України, КК, КПК та КВК.

Зокрема, відповідно до вимог ч. 3 ст. 52 Конституції України, держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей, яка в умовах їх перебування у місцях позбавлення волі виступає додатковою гарантією їх безпечної життєдіяльності.

У КК України, а саме – у розділі XV Загальної частини – визначені особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, а в КПК – особлива процесуальна процедура розгляду в судах кримінальних проваджень щодо неповнолітніх та з їх участю у якості підозрюваних або обвинувачених.

У КВК України також є спеціальна глава 21, у якій встановлені особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими неповнолітніми;

2) віковими, психо-фізичними та іншими даними, що характеризують зазначену категорію осіб у місцях позбавлення волі. Так, хоча й зменшується, але залишається значною чисельність злочинів, вчинених раніше судимими неповнолітніми (у 2015 р. – 25,7% у структурі всіх осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності (58 тис. 242 злочини); у 2014 р. – 35,5%; у 2013 р. – 29,5%) [3].

Саме зазначена категорія засуджених складає більшість у виховних колоніях.

Серед інших кількісно-якісних характеристик засуджених неповнолітніх звертають на себе увагу наступні:

а) у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння щорічно вчиняють злочини більше 500 осіб або 10,9% від усіх засуджених;

б) у віці від 14 до 16 років щорічно засуджується від 1,4 тис. до 1,7 тис. осіб (30% у загальній структурі засуджених);

в) за вчинення тяжких (ч. 4 ст. 12 КК) та особливо тяжких (ч. 5 ст. 12 КК) злочинів щорічно засуджується до 3 тис. неповнолітніх або більше 55% від загальної кількості засуджених;

г) за вчинення злочинів у групі щорічно засуджується від 2-х до 3-х тис. неповнолітніх осіб (більше 50% у структурі всіх засуджених);

г) у складі організованих груп чи злочинних організацій щорічно вчиняють злочини від 3 до 8 неповнолітніх осіб (менше 0,16% від загальної кількості засуджених);

д) на час вчинення злочину не навчалися і не працювали від 1,2 тис. до 1,5 тис. неповнолітніх осіб (до 30% у структурі всіх засуджених щорічно);

е) у неповних сім'ях виховувалися від 2,1 тис. до 2,5 тис. неповнолітніх осіб (майже 50% від усіх щорічно засуджених осіб);

є) на профілактичних обліках органів внутрішніх справ щорічно перебувало від 200 до 250 неповнолітніх осіб (майже 0,5% у структурі всіх засуджених);

ж) за участю дорослих щорічно неповнолітні вчиняють більше 1 тис. злочинів (майже 20% від усіх засуджених [4, с. 32–33];

3) організаційно-управлінськими засадами, що стосуються забезпечення діяльності виховних колоній, а також контролю за їх функціонуванням.

Зокрема, досі (до реформи ДКВС України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» [5]) у складі ДПтС України функціонують управління виховних колоній (такі ж органи управління були у складі Головного управління виконання покарань МВС України та ДДУПВП) [5], що мають відносну автономність від діяльності тих підрозділів, що забезпечують виконання кримінальних покарань у виправних колоніях.

Аналогічні структури створені у складі й територіальних управлінь ДПтС України. При цьому контроль за діяльністю виховних колоній поряд з цими управлінськими структурами здійснюють і служби та органи у справах дітей [6], що виступає додатковою гарантією забезпечення особистої безпеки засуджених у виховних колоніях;

4) інші особливості, що визначені та обґрунтовані на доктринальному рівні [2, с. 70–87].

До таких І.О. Колб, зокрема, відніс особливості суспільних відносин, що складаються в разі виникнення небезпеки для життя і здоров'я засуджених, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, а саме:

а) ці відносини є одним з видів кримінально-виконавчих правовідносин, а тому повною мірою відображають ті особливості, що характерні в цілому для цих відносин [7, с. 139–140]; їх слід урахувати при розробленні та вдосконаленні правового механізму забезпечення особистої безпеки засуджених до позбавлення волі;

б) ці відносини мають дуалістичну правову природу походження, тобто виникають як з норм кримінально-виконавчого законодавства України, так і з інших галузей права, зокрема кримінального процесуального, а тому необхідно застосувати системний принцип [8, с. 295] при формуванні тих правових норм, що спрямовані на вирішення визначених у дисертаційному дослідженні проблем;

в) об'єктами, що становлять зміст цих правовідносин, є лише життя та здоров'я засуджених до позбавлення волі, а не всі закріплені в кримінально-виконавчому законодавстві України права й законні інтереси цих осіб [9, с. 36–39], хоча на практиці це не виключає захисту й інших об'єктів життєдіяльності особи (честі, гідності, недоторканості тощо);

г) посадові особи, які зобов'язані забезпечувати в УВП особисту безпеку засуджених, як суб'єкти цих правовідносин поділяються на:

тих, хто приймає заяви від осіб, життю і здоров'ю яких загрожує небезпека;

тих, хто приймає рішення про застосування заходів безпеки;

тих, хто безпосередньо забезпечує особисту безпеку;

г) зміст цих правовідносин становлять лише взаємні права й обов'язки тих суб'єктів, які мають безпосереднє відношення до забезпечення особистої безпеки тих засуджених, які звернулися за захистом порушеного права;

д) ураховуючи реальність небезпеки, що виникає для життя і здоров'я засуджених до позбавлення волі, посадова особа органу чи УВП зобов'язана вчинити невідкладні, негайні, термінові заходи щодо забезпечення права засуджених на особисту безпеку.

Як з цього приводу влучно зауважив О. М. Литвинов, проблема покарання неповнолітніх правопорушників посідає одне із перших місць серед численних актуальних, гострих та неоднозначних питань, пов'язаних із теорією і практикою застосування покарання [10, с. 66].

У контексті зазначеного та з урахуванням отриманих у ході даного дисертаційного дослідження результатів, можна констатувати, що на сьогодні на адміністративно-правовому рівні відображені не всі особливості, що мають пряме відношення до виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях, що у свою чергу, знижує рівень ефективності заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки засуджених.

Зміст цієї проблеми полягає в наступному.

Не дивлячись на те, що у КВК України й є спеціальна глава, яка відображає особливості виконання покарання у виді позбавлення волі

засудженими неповнолітніми, додатковим об'єктом правової охорони у ній визначені й засуджені жінки, хоча і перші, і другі мають свої «корпоративні» відмінності (по статі, віку, числу судимостей, т. ін.), а тому логічно було б їх розділити у КВК.

Крім цього, у зазначеній главі є тільки одна стаття КВК (ст. 143), що має пряме відношення до особливостей відбування покарання у виховних колоніях, та декілька статей, які частково дотичні до даного питання (ст. ст. 144–149 КВК).

У той самий час у розділі II Особливої частини КВК закріплено низку норм, що відображають змістовні відмінності виконання покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях. До таких адміністративно-правових особливостей, зокрема, можна віднести:

а) порядок направлення засуджених у виховні колонії, що визначений у нормативно-правових актах Міністерства юстиції України, частина з яких має конфіденційний характер (ст. 87 КВК);

б) правила переміщення засудженого до позбавлення волі, відповідно до яких неповнолітні направляються до місця відбування покарання у виді позбавлення волі окремо від дорослих (ст. 88 КВК);

в) порядок тимчасового залишення в СІЗО і переведення засудженого з виховної колонії до СІЗО (ст. 90 КВК);

г) правила роздільного тримання засуджених до позбавлення волі у виховних колоніях, що є відмінними від умов для дорослих осіб (ст. 92, ч. 1 ст. 94 КВК);

ґ) організацію роботи структурних діяльностей виховних колоній, що є не зовсім тотожного з організацією діяльності дільниць у виправних колоніях (ч. 7 ст. 94 КВК);

д) порядок зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі (ст. ст. 101-101 КВК);

ж) порядок застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї (ч. 3 ст. 106 КВК);

з) режимні вимоги у виховних колоніях, які є менш жорсткими, ніж у виправних колоніях (ст. ст. 108, 110, 112, ін.).

і) матеріально-побутове забезпечення засуджених у виховних колоніях (ч. 4 ст. 115 КВК);

й) медико-санітарне забезпечення цих осіб (ст. 116 КВК);

ї) умови залучення засуджених до праці (ч. 2 ст. 120, ст. 121, ін. КВК);

к) інші особливості, мова про які ведеться в главі 19 «Виховний вплив на засуджених до позбавлення волі» та деяких інших нормах КВК (ст. ст. 156, 157, 158).

Висновок. Як видається, більш логічно системно та органічно було розмістити у КВК (як кодифіковану нормативно-правовому акті) ті норми, що стосуються та, одночасно, визначають особливості виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі у виховних колоніях у спеціальній главі (наприклад, главі 21-1) КВК, що, з одного боку, створювало б належні умови для правозастосовчої практик, а, з іншого, відповідало б нормам матеріального права (зокрема, розділу XV Загальної частини КК, у якому окремо виділені та відображені в сконцентрованому вигляді норми, що визначають особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

Список використаних джерел

1. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : моногр. / [В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. В. В. Коваленка. – К. : Атіка – Н, 2011. – 368 с. : табл.

2. Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України : монографія. – К. : НАВС, 2014. – 292с.

3. Кулик О. Г. Сучасна кримінальна ситуація в Україні: тенденції і прогноз / Кулик О. Г. // <http://nbuv.gov.ua>.

4. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2014 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 6 (178). – С. 23-25.

5. Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції: постанова Кабінету Міністрів України від 18 травня 2016 р. № 348 // офіційний вісник України. – 2016. – № 44.

6. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від від 24.01.1995 № 20/95-ВР // Голос України від 23.02.1995.

7. Кримінально-виконавче право України : підруч. / [О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Атіка, 2010. – 752 с.

8. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : [підруч.] / Скакун О. Ф. ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

9. Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Коваленка, А. Х. Степанюка. – К. : Атіка, 2012. – 492 с.

10. Литвинов О. М. Міжнародні та європейські стандарти застосування покарання до неповнолітніх: науковий нарис / О. М. Литвинов, Є. С. Назимко; за заг. ред. д.ю.н., проф. О.М. Литвинова. – К. ВД «Дакор», 2015. – 76 с.

Лиховицкий Я. О некоторых особенностях деятельности персонала воспитательных колоний, связанной с обеспечением безопасности осужденных

В статье речь идет о специфике деятельности персонала Государственной уголовно-исполнительной службы Украины в условиях функционирования воспитательных колоний, а также об особенностях обеспечения этими лицами права осужденных на личную безопасность с учетом существующих проблем и теоретических разработок в этом направлении.

Ключевые слова: *особенности деятельности; персонал воспитательных колоний; лишения свободы; осужденный; право на личную безопасность; правовой статус; количественно-качественная характеристика.*

Likhovitskyi Ya. On some features of penitentiary staff activity related to prisoners security

In the article is about the specifics of the personnel of the State Penal Service of Ukraine under conditions of correctional facilities, as well as providing features such persons prisoners' rights to personal security, taking into account existing problems and theoretical developments in this direction.

Keywords: *features activities; staff of correctional facilities; imprisonment; condemned; the right to personal security; Legal Status; quantitative and qualitative characteristics.*